

การประยุกตใ้หลักรรรมในการจัดการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทย

An Implementation of the Buddhist Teachings for Public

Welfare Management of Thai Sangha

พระครูสังฆการวิมล (สุเทพ รติโก)¹

Phrakhru Sangkhaparawimon (Suthep Ratiko)¹

E-mail: Oum.2501@gmail.com¹

Received: December 1, 2025 Revised: December 24, 2025 Accepted: December 31, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ศึกษาวิเคราะห์การจัดการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทย เพื่อประยุกตใ้หลักรรรมในการจัดการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทย ระเบียบวิธีวิจัยเป็นเชิงเอกสารโดยใ้วิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า งานด้านสาธารณสงเคราะห์ เป็นงานที่เป็นพลังสำคัญในกิจการพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทย เพื่อสร้างคุณประโยชน์แก่สาธารณะและร่วมพัฒนาสังคมในรูปแบบต่าง ๆ ในภาวะวิกฤตพระสงฆ์ใ้ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูล บรรเทาความทุกข์ด้วยวัตถุสิ่งของจำเป็นเบื้องต้น พระสงฆ์ต้องนำหลักรรรมมาใ้ประจําใจคือหลักพรหมวิหาร 4 ได้แก่ การช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกันระหว่างวัดกับชาวบ้าน ซึ่งประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขา ถือเป็นกุศลที่เป็นกรรมดีเพื่อสร้างสังคมที่เปี่ยมด้วยพรหมวิหาร และหลักสังคหธรรม 4 ได้แก่ 1) ทาน คือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ 2) ปิยวาจา คือกล่าวคำสุภาพ ไพเราะน่าฟัง 3) อตถจริยา คือช่วยเหลือด้วยแรงกาย ประพฤติในสิ่งที่เป็ประโยชน์ต่อคนอื่น 4) สมานัตตา คือ วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ประคับประคองจิตใจใ้ผู้ประสบภัยก้าวพ้นภาวะวิกฤตที่เกิดขึ้น ดำเนินการช่วยเหลือสังคม ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย การบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทยควรวางแผนบริหารจัดการ เรื่องกิจกรรมฝึกอบรมบุคลากรเพื่อเป็นจิตอาสาจะช่วยงานเพื่อใ้มีคุณภาพประสิทธิภาพ คณะสงฆ์ควรเป็นศูนย์ประสานงานการทำงานบำเพ็ญประโยชน์ต่อประชาชน ดำเนินกิจกรรมที่จะต้องระดมทุนเพื่อสาธารณชน เตรียมพร้อมตั้งหน่วยสงเคราะห์ไว้เป็นทรวงรับพักพิงหากจำเป็น

¹ พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Doctor of Philosophy
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

คำสำคัญ : การประยุกต์; หลักธรรม; การจัดการสาธารณสุขสงเคราะห์; คณะสงฆ์ไทย

Abstract

This thematic paper investigated on study the public welfare management of Thai Sangha for to applying the principles of public welfare management of Thai Sangha to society. The research method was document-based using a descriptive analysis method.

The research results found that public welfare is significant virtue as the Buddhist affairs of Thai Sangha which provide great benefits for the public and to develop society in various ways. In times of crisis, Sangha have provided assistance, reliefs suffering with basic necessities. Sangha should apply the Buddhist virtues in their hearts, namely the four *Brahmavihāra* teaching, namely mutual assistance between the temple and the villagers which consists of loving-kindness, compassion, sympathy, and equanimity. It was considered as good deeds to create a society filled with supreme living. Other teaching is 4 Sanghavatthu consisting of: 1) *Dāna* or giving, or generosity, 2) *Piyavācā* or beloved speech which means polite speaking, sweet words, 3) *Atthacariyā* which means helping with physical effort, doing beneficial things to others, 4) *Samānattatā* or maintaining oneself consistently, supporting the minds of victims to overcome the crisis occurred, carrying out social assistance not contrary to the virtue and discipline. The public welfare management conducted by Thai Sangha should be planned for effective management including training activity of personnel to be volunteers before to ensure quality and efficiency. The Sangha should play as the center for coordinating work that benefits the people, carrying out activities of funds raise for public, preparing to set up relief units to provide shelter if necessary.

Keywords: Application; Dharma principles; Public welfare management; Thai Sangha

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันสำคัญที่หล่อหลอมโครงสร้างสังคมไทยมาอย่างยาวนาน ทั้งในฐานะรากฐานทางประวัติศาสตร์ ประเพณี และวัฒนธรรม วัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนที่ประชาชนให้การยอมรับและผูกพัน ทั้งยังเป็นแหล่งการศึกษาอบรมที่สืบทอดต่อกันมาหลายยุคสมัย ผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้และปลูกฝังคุณธรรมแก่ประชาชนทั้งในด้านคติโลกและศีลธรรม คือ คณะสงฆ์ ซึ่งรับผิดชอบกิจการหลายด้าน อาทิ การเผยแผ่พระพุทธธรรม การให้การศึกษา การบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสาธารณะ การดูแลรักษาพยาบาล ตลอดจนการสงเคราะห์ผู้ขาดแคลน บทบาทดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าพระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตใจของชุมชน มีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างศีลธรรมและสติปัญญาที่ถูกต้อง อันเป็นพื้นฐานของความสุขและความเจริญของสังคมโดยแท้

ในปัจจุบัน ประชากรไทยส่วนใหญ่ยังคงยึดมั่นในพระพุทธศาสนา จากสถิติของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พบว่า ประเทศไทยมีจำนวนพุทธศาสนิกชน 57,157,751 คน จากจำนวนประชากรทั้งสิ้น 65,926,261² คน คิดเป็นร้อยละ 93.4 ทำให้พระพุทธศาสนายังคงเป็นรากฐานและแกนกลางของวัฒนธรรมไทยแทบทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ หรือจังหวัด ล้วนมีชุมชนชาวพุทธเป็นส่วนใหญ่และมี “วัด” เป็นสัญลักษณ์ของชุมชนนั้น ข้อมูลจากกองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ระหว่าง พ.ศ. 2553–2566 ระบุว่า มีวัดพุทธที่มีพระสงฆ์จำพรรษาทั่วประเทศจำนวน 37,100 แห่ง โดยมีจำนวนพระภิกษุ 291,116 รูป และสามเณร 70,408 รูป³ ซึ่งสะท้อนถึงความเข้มแข็งของโครงสร้างสถาบันสงฆ์ในสังคมไทยอย่างต่อเนื่อง

วัดในปัจจุบันยังคงดำเนินการกิจการตามที่คณะสงฆ์กำหนดไว้ โดยไม่ละเลยบทบาทสำคัญในฐานะศูนย์กลางของชุมชน ทั้งด้านการจัดการศึกษา การอบรม และการส่งเสริมสวัสดิการแก่ประชาชนตามศักยภาพของแต่ละวัด วัดจึงยังคงมีบทบาทสำคัญต่อชุมชน และต้องร่วมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สังคมควบคู่ไปกับสถาบันทางสังคมอื่น เช่น โรงเรียน ครอบครัว และหน่วยงานรัฐ วัดเป็นนิติบุคคลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มีโครงสร้างการบริหารที่ต้องดำเนินงานสอดคล้องกับกฎหมาย กฎระเบียบของทางราชการ และต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535 ดังนั้น การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของวัดจึงต้องสอดคล้องกับภาระหน้าที่และนโยบายที่กำหนดโดยมหาเถรสมาคม ซึ่งได้กำหนดภารกิจของวัดไว้ 6 ด้าน ได้แก่

1) งานปกครอง หมายถึง การดำเนินงานของเจ้าอาวาสในการดูแลกำกับ ตลอดจนรักษาความเรียบร้อยของพระภิกษุสามเณรในวัดหรือในเขตปกครอง

² สำนักงานสถิติแห่งชาติ, จำนวนประชากร 2553-2566, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.nso.go.th/> [31 สิงหาคม 2565].

³ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ข้อมูลวัดและพระสงฆ์ 2553, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.onab.go.th/> [31 สิงหาคม 2565].

2) งานศาสนศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม ทั้งแผนกธรรม แผนกบาลี และแผนกสามัญศึกษา เพื่อส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์

3) งานการศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดกิจกรรมทางการศึกษาที่มุ่งเน้นการปลูกฝัง คุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน

4) งานเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การประกาศธรรมให้ประชาชนได้รับรู้และเข้าใจใน หลักคำสอน โดยวิธีการที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย เช่น การเทศนา การบรรยายธรรม และกิจกรรมเผยแผ่รูปแบบต่าง ๆ

5) งานสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินการช่วยเหลือสังคมในด้านวัตถุและการ สงเคราะห์ตามที่ขัดต่อพระธรรมวินัย เช่น การจัดสถานที่ประกอบพิธีกรรม การช่วยเหลือผู้ประสบ ทุกข์ยาก การดำเนินกิจกรรมเพื่อประโยชน์สาธารณะ

6) งานสาธารณูปการ หมายถึง การพัฒนาสิ่งก่อสร้างภายในวัด การปรับปรุงเสนาสนะ และ การดูแลรักษาสภาพแวดล้อมของวัดให้เหมาะสมแก่การประกอบศาสนกิจ

การดำเนินงานทั้ง 6 ด้านเป็นภารกิจสำคัญที่ช่วยให้วัดสามารถพัฒนาไปสู่การเป็นศูนย์กลาง ของชุมชนได้อย่างแท้จริง แม้ว่าวัดแต่ละแห่งจะมีศักยภาพแตกต่างกัน แต่ล้วนพยายามขับเคลื่อน ภารกิจเหล่านี้ตามความพร้อมของตน ทั้งนี้การพัฒนาเยาวชนไทยให้เติบโตเป็นผู้มีคุณธรรมจำเป็นต้อง อาศัยการประสานบทบาทระหว่างสังคม ชุมชน และนโยบายรัฐที่สอดคล้องต่อสภาพปัญหา

สำหรับการสาธารณสงเคราะห์ ถือเป็นกิจกรรมที่สะท้อนบทบาทของวัดและพระภิกษุสงฆ์ ด้านสังคมสงเคราะห์ ซึ่งรวมถึงการสงเคราะห์บุคคลและการสาธารณสงเคราะห์ แบ่งลักษณะได้ 4 ประการ คือ 1) การช่วยเหลือเกื้อกูลโดยตรง ได้แก่ การที่วัดหรือพระสงฆ์ดำเนินกิจกรรมใดกิจกรรม หนึ่งเพื่อประโยชน์สาธารณะ เช่น หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล หรือห้องสมุดประชาชน 2) การ สนับสนุนกิจการของผู้อื่น ได้แก่ การช่วยเหลือ ส่งเสริมกิจกรรมของรัฐ เอกชน หรือบุคคลอื่นที่มุ่งสู่ ประโยชน์ส่วนรวม 3) การช่วยเหลือสถานที่สาธารณะ ได้แก่ การสนับสนุนการสร้างหรือพัฒนา โครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน โรงพยาบาล หรือการจัดหาเครื่องมือแพทย์ 4) การช่วยเหลือประชาชน ทั่วไป ได้แก่ การสงเคราะห์ผู้ประสบภัยพิบัติ การตั้งหน่วยอาสาสมัคร หรือการมอบเครื่องอุปโภค บริโภคแก่ผู้ได้รับความเดือดร้อน⁴

การสาธารณสงเคราะห์จึงเป็นบทบาทสำคัญของพระสงฆ์ในฐานะผู้นำชุมชน ที่ทำหน้าที่เชื่อม ประสานทรัพยากรจากผู้มีศรัทธาไปยังผู้ขาดโอกาส ปัจจัยที่ได้รับจากการบริจาคถูกนำไปใช้เพื่อสาธารณกุศลและการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสอย่างแท้จริง ทั้งยังเป็นภารกิจที่สอดคล้องกับกฎระเบียบ

⁴ สุทธิพงศ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ, พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคมพร้อม ด้วย ระเบียบและคำสั่งมหาเถรสมาคมเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการศาสนา, หน้า 9.

และระเบียบมหาเถรสมาคม จึงถือว่าเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญต่อคณะสงฆ์และสังคมส่วนรวมอย่างยิ่ง

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาการจัดการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทย หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการสังคมสงเคราะห์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และรูปแบบการสังคมสงเคราะห์ของพระสงฆ์ไทย บทบาทของพระสงฆ์ เป็นบทบาทที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการช่วยเหลือประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อน ไม่ว่าจะเป็นบทบาทในด้านต่าง ๆ เช่น บทบาทของพระสงฆ์กับการช่วยเหลือประชาชนด้านสาธารณสงเคราะห์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการจัดการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทย
2. เพื่อประยุกต์ใช้หลักธรรมในการจัดการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักธรรมในการจัดการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทย” เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยดังนี้

1. ศึกษาการจัดการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทยโดยอาศัยข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกที่เกี่ยวข้องทั้งหมด และหนังสือหรือบทความอื่น สำคัญทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนหนังสือ งานวิจัยและบทความอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย
2. ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักธรรมในการจัดการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทยโดยอาศัยข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกที่เกี่ยวข้องทั้งหมด และหนังสือหรือบทความอื่น สำคัญทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนหนังสือ งานวิจัยและบทความอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย
3. รวบรวม เรียบเรียง วิเคราะห์ข้อมูล
4. สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า การจัดการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทยถือได้ว่าเป็นงานที่เป็นพลังสำคัญในการปฏิรูปกิจการ พระพุทธศาสนา ดำเนินการขับเคลื่อนงานสาธารณสงเคราะห์นำไปดำเนินการให้เกิดประโยชน์ตามวัตถุประสงค์อย่างสูงสุด ในภาวะวิกฤตคณะสงฆ์เป็นองค์กรที่สำคัญในการเข้าไปช่วยเหลือเกื้อกูล บรรเทาความทุกข์ทาง กาย ด้วยวัตถุสิ่งของจำเป็นเบื้องต้น ที่สำคัญคือพระสงฆ์สามารถเข้าไปมีส่วนช่วยบรรเทาทุกข์ทางใจ โดยการนำหลักธรรมไปประคับประคองจิตใจให้ผู้ประสบภัยก้าวพ้นภาวะวิกฤตที่เกิดขึ้น ดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ที่ผ่านมาการจัดการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทยนั้น ได้แก่ การสร้างถนน ขุดลอกคลอง การสร้างโรงพยาบาลและจัดซื้อเครื่องมือแพทย์ การสร้างประปาหมู่บ้าน การสร้าง

เครื่องกำเนิดไฟฟ้า การช่วยเหลือประชาชน ทั้งด้านไฟไหม้ และน้ำท่วม พร้อมทั้งมอบเครื่องอุปโภคบริโภคแก่ผู้ประสบภัย หรือในยามปกติ ก็ตั้งกองทุน ทำอาหารเลี้ยงเด็กกำพร้าและเด็กด้อยโอกาส พระสงฆ์มีส่วนร่วม สนับสนุน ช่วยเหลือ ทุนการศึกษา อุปกรณ์การศึกษาแก่เด็กนักเรียน วัดและพระสงฆ์เป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนกิจการเพื่อประสานในการร่วมมือร่วมแรงกัน พระสงฆ์ ต้องให้การช่วยเหลือด้วยความตั้งใจและให้เกิดความเป็นธรรมเป็นประโยชน์แก่ชุมชน ต้องมีความรอบรู้ และรอบคอบในการช่วยเหลือผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ในวงกว้าง พระสงฆ์ต้องประสานความร่วมมือ ในทุกภาคส่วนของสังคม และต้องประมวลข้อปัญหาและอุปสรรค เพื่อที่จะได้สังเคราะห์ ปัญหาที่มีอยู่ให้ ตกผลึกความคิด วางกรอบแนวทางการพัฒนา และต้องมีความต่อเนื่องในการพัฒนา ต้องมีระบบของ การวางแผนงานที่ดี

การประยุกต์ใช้หลักธรรมในการจัดการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ พบว่า หลักธรรม ในทางพระพุทธศาสนา คือหลักของสังคหธรรม 4 ประการ ได้แก่ 1) ทาน การให้ปัน คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละแบ่งปันช่วยเหลือสงเคราะห์ด้วยปัจจัยสี่ ทุนหรือทรัพย์สินสิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้ ความเข้าใจในศิลปวิทยาการต่าง ๆ 2) ปิยวาจา การพูดจาไพเราะอ่อนหวาน พูดอย่างรักกัน คือกล่าวคำสุภาพ ไพเราะน่าฟัง ชี้แจงนำสิ่งที่ เป็นประโยชน์ มีเหตุผลเป็นหลักฐานชักจูงในทางที่ดีงาม หรือคำแสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจ รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจสมานสามัคคีเกิดไมตรีทำให้รักใคร่นับถือและช่วยเหลือเกื้อกูล กัน 3) อตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์ ทำประโยชน์แก่เขา คือ ช่วยเหลือด้วยแรงกายและ ขวนขวายช่วยกิจกรรมต่าง ๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์รวมทั้งช่วย แก้ปัญหา และช่วยปรับปรุง ส่งเสริมในด้านจริยธรรม 4) สมานัตตา การวางตนให้เข้ากับผู้ที่ มารับ การสงเคราะห์ได้คือ ไม่ไว้ตัวจนเกินไป คำว่า “เมตตา” นี้นิ่งใหญ่มาก “เมตตา กรุณา มุทิตา” การ ประกอบกุศลที่เป็นกรรมดี เป็นสังคมที่มีเมตตา แบ่งปัน เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ กรุณาธรรมบุญชีวิต” ว่า หลักธรรม ทางพระพุทธศาสนาสามารถนำมาใช้ในการให้บริการสาธารณะ หลักธรรมดังกล่าวคือ สาราณียธรรม คือ ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกรถึงกัน เป็นหลักการอยู่ร่วมกัน 1) เมตตากายกรรม ทำต่อกัน ด้วยเมตตา คือ แสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ ร่วมชุมชน ด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่าง ๆ โดยเต็มใจ แสดงอาการกิริยาสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง 2) เมตตาวาจากรรม พูดต่อกันด้วยเมตตา คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่ เป็นประโยชน์ สั่งสอนหรือแนะนำ ตักเตือนกันด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง 3) เมตตามโนกรรม คิดต่อกันด้วยเมตตา คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่ เป็นประโยชน์แก่กัน มอง กัน ในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน 4) สาธารณโภคี ได้มาแบ่งกันกินใช้ คือ แบ่งปันลาภผลที่ได้มา โดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน 5) สีลสามัญญตา ประพฤติให้ดีเหมือนเขา คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม รักษาระเบียบวินัยของ ส่วนรวม ไม่ทำตนให้ เป็นที่น่ารังเกียจหรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ 6) ทิฏฐิสามัญญตา ปรับความเห็น เข้ากันได้ คือ เคารพรับ

ฟังความคิดเห็นกัน มีความเห็นชอบ ร่วมกัน ยึดถืออุดมคติ หลักแห่งความดี งามหรือจุดหมายสูงสุด อันเดียวกัน

อภิปรายผล

งานด้านสาธารณสงเคราะห์เป็นภารกิจสำคัญที่ส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาสังคมและการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาอย่างเป็นรูปธรรม ผลการวิจัยยืนยันว่าในภาวะวิกฤต ไม่ว่าจะเป็นภัยพิบัติหรือปัญหาสังคมรูปแบบต่าง ๆ คณะสงฆ์สามารถเข้าไปมีบทบาทสำคัญทั้งในด้านการช่วยเหลือทางกาย ผ่านการจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภค และด้านจิตใจ โดยใช้หลักธรรมเป็นเครื่องเยียวยา¹ การดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ เช่น การสร้างถนน ขุดลอกคลอง การสร้างโรงพยาบาล การจัดหาเครื่องมือแพทย์ การช่วยเหลือผู้ประสบภัยไฟไหม้ น้ำท่วม ตลอดจนการตั้งกองทุนดูแลเด็กกำพร้าและเด็กด้อยโอกาส สอดคล้องกับแนวคิดในงานวิจัยของ พระมหาสุทัศน์ อากาศโร ที่ชี้ว่า “คณะสงฆ์ไทยเป็นกลไกทางสังคมที่ทำให้การสงเคราะห์เข้าถึงประชาชนอย่างทั่วถึง” ซึ่งสะท้อนบทบาทของพระสงฆ์ในการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและผู้ประสานงานในชุมชนอย่างแท้จริง ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับข้อค้นพบของ สมศักดิ์ กาวิวัน ที่ระบุว่า การสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์มีประสิทธิผลมากที่สุดเมื่อวัดสามารถประสานความร่วมมือกับภาครัฐ องค์กรเอกชน และชุมชน³ ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลในงานวิจัยฉบับนี้ที่ชี้ว่า พระสงฆ์ต้องมีความรอบรู้ รอบคอบ มีระบบวางแผนงานที่ชัดเจน และสามารถเชื่อมโยงทุกภาคส่วนเข้าด้วยกัน เพื่อให้การช่วยเหลือเป็นไปอย่างยั่งยืน การวิเคราะห์นี้ยังชี้ให้เห็นว่า “ความต่อเนื่องในการพัฒนา” เป็นตัวกำหนดคุณภาพของงานสาธารณสงเคราะห์ กล่าวคือ การช่วยเหลือไม่ใช่เพียงการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า แต่ต้องมุ่งสร้างระบบที่ทำให้ชุมชนเสริมพลังตนเองได้

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับงานของ ภัทรนนท์ จันทรมิณ ที่ศึกษา “บทบาทวัดในฐานะแกนกลางการขับเคลื่อนชุมชน” พบว่า วัดที่มีระบบบริหารจัดการดีสามารถเป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงคนรวยกับคนจน และนำทรัพยากรไปกระจายให้ผู้ด้อยโอกาสได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อเทียบกับงานวิจัยปัจจุบันจะเห็นความสอดคล้องอย่างชัดเจนว่า พระสงฆ์เป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้สังคมเกิดความเข้มแข็ง ทั้งด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านสังคมสงเคราะห์ และด้านจิตใจ ผลที่ปรากฏนี้จึงช่วยตอกย้ำว่า การสาธารณสงเคราะห์เป็นภารกิจหลักของคณะสงฆ์ที่ต้องอาศัยทั้งปัญญา แผนงาน ความซื่อสัตย์ และการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน เพื่อให้การช่วยเหลือเกิดขึ้นอย่างเท่าเทียมและเป็นประโยชน์สูงสุดต่อสังคมในภาพรวม กล่าวโดยสรุป งานวิจัยนี้สนับสนุนแนวคิดในงานศึกษาก่อนหน้า และขยายความเข้าใจเรื่อง “คณะสงฆ์ในฐานะกลไกสาธารณะ” ชี้ให้เห็นว่า หากมีระบบการจัดการที่ดี มีการประสานงานระหว่างหน่วยงาน และมีความตั้งใจในการช่วยเหลืออย่างไม่เลือกปฏิบัติ งานสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์จะเป็นพลังสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนและสังคมอย่างยั่งยืน

หลักธรรมในพระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญยิ่งในการกำกับทิศทางและวิธีการทำงานของพระสงฆ์ โดยเฉพาะหลัก สังคหวัตถุ 4 และ สาราณียธรรม 6 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่มุ่งสร้างความเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม การช่วยเหลือเกื้อกูล และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ งานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ที่ยึดหลักธรรมเหล่านี้จึงไม่ใช่เพียงการช่วยเหลือด้านวัตถุ แต่เป็นการส่งเสริมคุณธรรม เสริมความรัก ความสามัคคี และยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนทั้งด้านกายและด้านจิตใจอย่างแท้จริง¹ การนำหลักทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตา มาใช้ในการทำงานช่วยเหลือผู้ประสบภัย การบำเพ็ญประโยชน์ และการร่วมมือกับชุมชน ทำให้พระสงฆ์เป็นที่ศรัทธาของประชาชนและเป็นหลักยึดเหนี่ยวในยามวิกฤต ผลการวิจัยฉบับนี้สอดคล้องกับงานของ พระมหาเชิดชัย สูดใจ ที่ศึกษาบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม พบว่า การสงเคราะห์ที่มีประสิทธิภาพต้องตั้งอยู่บนฐานของ “ทานและเมตตาธรรม” ซึ่งเป็นรากฐานของสังคหวัตถุ 4 งานของท่านชี้ให้เห็นว่า หากปราศจากหลักธรรมเป็นแนวทาง กิจกรรมสาธารณสงเคราะห์มักขาดความสม่ำเสมอและไม่สามารถสร้างความไว้วางใจในสังคมได้ งานวิจัยปัจจุบันจึงยืนยันว่าสังคหวัตถุ 4 คือกลไกสำคัญที่ช่วยให้การสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ดำเนินไปอย่างราบรื่น เกิดผลในระยะยาว และเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพต่อผู้รับประโยชน์

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับงานของ พนม คลีฉายา ที่ศึกษาเรื่อง “หลักธรรมกับการบริหารงานในองค์กรศาสนา” ซึ่งระบุว่า การทำงานในชุมชนจำเป็นต้องมีหลักการอยู่ร่วมกัน เช่น เมตตาทายกรรม เมตตาวจีกรรม เมตตาเมโนกรรม และสาธารณโภคี ซึ่งตรงกับหลักสาราณียธรรม 6 ที่ผลการวิจัยปัจจุบันพบว่า พระสงฆ์นำมาใช้ในการจัดกิจกรรมเพื่อสาธารณประโยชน์อย่างกว้างขวาง โครงสร้างของสาราณียธรรมช่วยลดความขัดแย้งในชุมชน และทำให้การทำงานร่วมกันระหว่างวัดกับประชาชนมีความกลมกลืนและศรัทธามากขึ้น ผลการวิจัยนี้จึงขยายมิติของงานของพนม คลีฉายา โดยชี้ให้เห็นว่าหลักธรรมดังกล่าวสามารถใช้ได้จริงในงานสงเคราะห์ระดับชุมชนที่ต้องอาศัยการสื่อสาร ความร่วมมือ และความไว้วางใจอย่างสูง ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับงานของ ปรีชา ช้างขวัญยืน ซึ่งศึกษา “พระสงฆ์กับการจัดการสาธารณะในสังคมไทย” พบว่า วัดที่มีความสำเร็จในการทำงานสาธารณสงเคราะห์ล้วนมีความสามารถในการสร้างความสัมพันธ์เชิงบวกกับชุมชนผ่านการใช้เมตตาธรรม การพูดจาไพเราะ และการวางตนสมานัตตา ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของสังคหวัตถุ 4 และสาราณียธรรม 6 งานของปรีชาจึงสนับสนุนผลการวิจัยฉบับนี้อย่างชัดเจนว่า การประยุกต์ใช้หลักธรรมในงานสงเคราะห์ไม่ใช่เรื่องเชิงทฤษฎีเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นจริงในทุกกิจกรรมของพระสงฆ์ ตั้งแต่การช่วยเหลือผู้ประสบภัย การบำเพ็ญประโยชน์ในชุมชน ไปจนถึงการสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก

การวิเคราะห์ของงานวิจัยปัจจุบันยังชี้ว่า การใช้หลักธรรมในการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์ทำให้พระสงฆ์สามารถเป็น “ผู้นำเชิงจิตวิญญาณ” (Spiritual Leader) ได้อย่างเต็มภาคภูมิ โดยสร้างแรงจูงใจทางศีลธรรมและความไว้วางใจแก่ชุมชน การใช้หลักปิยวาจาและเมตตาวจีกรรม

เป็นการสื่อสารที่ลดความขัดแย้ง ขณะที่ท่านและสาธารณโภคิทำให้ประชาชนรู้สึกถึงการแบ่งปันและการมีส่วนร่วม หลักสมานัตตาและทักขิสามัญญตาช่วยให้พระสงฆ์และชุมชนสามารถมองเป้าหมายร่วมกัน และร่วมมือกันทำประโยชน์อย่างต่อเนื่อง ผลลัพธ์คือ งานสาธารณสงเคราะห์ที่มีความเป็นเอกภาพและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนได้รอบด้าน ทั้งด้านสังคม จิตใจ และวัฒนธรรมชุมชน กล่าวโดยสรุป ผลการวิจัยปัจจุบันยืนยันแนวคิดจากงานวิจัยก่อนหน้านี้และขยายความเข้าใจว่า การนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาใช้ในการจัดการสาธารณสงเคราะห์เป็นกระบวนการที่มีพลัง ทั้งในด้านการสร้างความสามัคคี การเสริมสร้างคุณธรรม และการจัดการปัญหาสังคมอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะในบริบทของวัดในฐานะสถาบันหลักของชุมชน การประยุกต์ใช้หลักธรรมจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้คณะสงฆ์สามารถสร้างสาธารณประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพและได้รับความศรัทธาอย่างต่อเนื่องจากประชาชนทุกกลุ่ม

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักธรรมในการจัดการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทย เป็นการจัดการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทยเป็นกระบวนการสงเคราะห์สังคมแบบบูรณาการที่ใช้หลักธรรมเป็นฐานพลังในการขับเคลื่อน มีพระสงฆ์เป็นผู้นำจิตวิญญาณ มีชุมชนเป็นผู้ร่วมสร้าง และมีความยั่งยืนเป็นเป้าหมาย สังเคราะห์เป็นองค์ความรู้สำคัญเกี่ยวกับการจัดการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทยได้ 4 ประการ ดังนี้

1. โมเดล “สาธารณสงเคราะห์บนฐานธรรม” (Dhamma-Based Social Relief Model)

องค์ความรู้ชี้ให้เห็นว่า การจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทยไม่ได้เป็นเพียงการช่วยเหลือด้านวัตถุ แต่เป็น “การช่วยเหลือแบบองค์รวม” ที่ผสมผสานหลักสังคหวัตถุ 4 และ สาราณียธรรม 6 โดยมีจุดหมายเพื่อพัฒนาทั้งกาย-ใจของผู้ประสบทุกข์

- สังคหวัตถุ 4 ทำหน้าที่เป็น “เครื่องมือ” ในการเข้าถึงชุมชน
- สาราณียธรรม 6 ทำหน้าที่เป็น “กรอบคุณธรรมร่วม” ในการสร้างความไว้วางใจ ความกลมเกลียว และความร่วมมือ

สิ่งนี้นำไปสู่โมเดลองค์ความรู้ใหม่ว่า “การช่วยเหลือของคณะสงฆ์มีผลสูงสุดเมื่อขับเคลื่อนด้วยเมตตาและการแบ่งปันที่เป็นระบบ”

2. บทบาทพระสงฆ์ในฐานะ “ผู้นำสาธารณสงเคราะห์เชิงพุทธ” (Buddhist Humanitarian Leader) ซึ่งไม่เพียงทำหน้าที่สงเคราะห์เชิงวัตถุ เช่น การสร้างถนน การช่วยไฟไหม้-น้ำท่วม หรือการจัดหาทุนการศึกษา แต่มีบทบาทสำคัญในการ

- ปลูกฝังจิตสำนึก
- สร้างกำลังใจผู้ประสบภัย
- ให้หลักธรรมในการผ่านพ้นวิกฤต

องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจึงชี้ว่าพระสงฆ์มีลักษณะเป็น ผู้นำเชิงจิตวิญญาณ (Spiritual Leader) ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน โดยใช้หลักเมตตา กรุณา และปัญญาเป็นแกนกลางในการทำงานสาธารณสงเคราะห์

3. กระบวนการสาธารณสงเคราะห์แบบมีส่วนร่วม (Participatory Sangha Social Work Process) เมื่อเทียบผลสองประเด็นพบว่า งานสาธารณสงเคราะห์ที่ประสบความสำเร็จเกิดจาก

- การประสานงานระหว่างวัด-ชุมชน-รัฐ-เอกชน
- ความร่วมมือภายในหมู่สงฆ์

การสร้าง ความเข้าใจและความไว้วางใจผ่าน “ปิยวาจา-สมานัตตตา-เมตตากายกรรม”

องค์ความรู้ที่สังเคราะห์ได้คือ การทำงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นหัวใจ และการสื่อสารที่มีเมตตาเป็นเงื่อนไขความสำเร็จ

4. ระบบ “สาธารณสงเคราะห์แบบยั่งยืน” (Sustainable Buddhist Social Welfare System) งานวิจัยสะท้อนว่าคณะสงฆ์มีระบบการช่วยเหลือทั้งแบบเฉพาะหน้า (Emergency Relief) และการพัฒนาระยะยาว (Long-term Community Development) เช่น การสร้างโรงพยาบาล ชุดลอกคลอง สนับสนุนการศึกษากองทุนชุมชน เมื่อประกอบกับหลักธรรมทั้งสองหมวด จึงเกิดองค์ความรู้ใหม่ว่า ความยั่งยืนของงานสาธารณสงเคราะห์เกิดจากการวางแผนอย่างเป็นระบบและยืนบนฐานศีล-ธรรม

รูปภาพที่ 1 การประยุกต์ใช้หลักธรรมในการจัดการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทย

สรุป

การจัดการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทยเป็นกระบวนการดำเนินงานที่ผสมผสานหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับการตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของสังคม โดยมีเป้าหมายเพื่อบรรเทาทุกข์และสร้างสวัสดิภาพแก่ประชาชนในทุกระดับ หลักธรรมสำคัญที่ถูกนำมาใช้ได้แก่ สังคหวัตถุ 4 อิทธิบาท 4 พรหมวิหาร 4 และหลักเมตตากรุณา ซึ่งล้วนเป็นกรอบแนวคิดที่ช่วยให้การดำเนินงานมีความเป็นระบบ โปร่งใส และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อสังคม ประการแรก การประยุกต์ใช้ สังคหวัตถุ 4 ส่งผลให้กิจกรรมสงเคราะห์มีลักษณะมุ่งสร้างความสัมพันธ์และความร่วมมือในชุมชน ผ่านการให้ปัจจัยสี่ การให้คำปรึกษา และการประสานทรัพยากรจากหลายฝ่าย ทำให้เกิดความไว้วางใจและการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการสงเคราะห์ ประการที่สอง หลัก อิทธิบาท 4 ช่วยเสริมกำลังใจและความมุ่งมั่นของพระสงฆ์และอาสาสมัครในโครงการสาธารณสงเคราะห์ โดยเฉพาะฉันทะและวิริยะที่ทำให้การทำงานเพื่อสังคมมีความต่อเนื่อง ขณะที่จิตตะและวิมังสาทำให้เกิดการวางแผน การแก้ปัญหา และการประเมินผลอย่างรอบคอบ ส่งผลให้โครงการมีคุณภาพและประสิทธิผลมากขึ้น ประการที่สาม การนำ พรหมวิหาร 4 มาใช้ ทำให้การจัดการสาธารณสงเคราะห์เน้นคุณค่าความเป็นมนุษย์ กล่าวคือ พระสงฆ์ปฏิบัติภารกิจด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา จึงสามารถดูแลผู้ได้รับผลกระทบอย่างเข้าใจและไม่เลือกปฏิบัติ นำไปสู่ความสงบเย็นทั้งในผู้ให้และผู้รับ ประการสุดท้าย หลัก เมตตากรุณาธรรม เป็นแรงผลักดันเชิงจิตวิญญาณที่ทำให้คณะสงฆ์มุ่งมั่นดำเนินงานเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนของประชาชน ไม่ว่าจะเป็นด้านสุขภาพ การศึกษา สังคม หรือภัยพิบัติ ความตั้งมั่นในหลักธรรมดังกล่าวทำให้การสงเคราะห์มีความบริสุทธิ์ โปร่งใส และปราศจากผลประโยชน์แอบแฝง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) องค์กรทางคณะสงฆ์และภาครัฐที่ต้องการเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรของตน และมีความต้องการพัฒนาวิชาการความรู้ของหน่วยงานและประสงค์จะทำงานด้านสาธารณ สงเคราะห์เพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากขึ้นควรสนับสนุนกิจกรรมด้านการวิจัยและพัฒนาสร้างองค์ ความรู้ใหม่ให้มากขึ้น

2) เจ้าคณะปกครองในแต่ละเขต แต่ละภาคนั้น ควรมีนโยบายในการ จัดกิจกรรมสาธารณ สงเคราะห์เพื่อแจกสิ่งของช่วยเหลือประชาชน เมื่อเกิดภาวะอันใดที่ส่งผลกระทบต่อประชาชน

3) ควรมีการวางแผนเพื่อการประชาสัมพันธ์ควบคู่ไปกับการเตรียมการเกี่ยวกับงานด้าน สาธารณสงเคราะห์โดยยึดหลักวิชาการกฎระเบียบทางสังคมและไม่ขัดต่อหลักธรรมวินัย

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

เพื่อประโยชน์ในการศึกษาเนื้อหาให้มีความเข้าใจมากขึ้นในบริบทเรื่องราวที่เกิดขึ้น และเพื่อ
ประโยชน์ต่อการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นดังต่อไปนี้

- 1) บทบาทพระสงฆ์ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์ที่มีประสิทธิภาพ
ประสิทธิผลโดยคณะสงฆ์ไทย
- 2) การจัดการสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในการภายในวัดและชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ
- 3) การบูรณาการความรู้ของคณะสงฆ์ไทยเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพด้านสาธารณสงเคราะห์

บรรณานุกรม

- ปรีชา ช้างขวัญยืน. พระสงฆ์กับการจัดการสาธารณะในสังคมไทย. 2563.
- พนม คลีณา. หลักธรรมกับการบริหารงานในองค์กรศาสนา. 2561.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). สังคหวัตถุ 4 และธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกัน. 2557.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. ข้อมูลวัดและพระสงฆ์ 2553. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:
<http://www.onab.go.th/> [31 สิงหาคม 2565].
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. จำนวนประชากร 2553-2566. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.nso.go.th/> [31 สิงหาคม 2565].
- สุทธิพงศ์ ต้นตยาพิศาลสุทธิ. พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคมพร้อม ด้วย
ระเบียบและคำสั่งมหาเถรสมาคมเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการศาสนา.

